

Світова криза, що розпочалась у 2008 р., негативно вплинула на платоспроможність суб'єктів господарювання в Україні. Одним із її наслідків є неспроможність багатьох боржників виконати зобов'язання перед кредитором. Унаслідок цього частішають випадки банкрутства суб'єктів господарювання, що викликає підвищений інтерес до процедури банкрутства в Україні. Зупинимось на одному з найсуперечливіших аспектів процедури банкрутства – забезпеченні виконання зобов'язання боржника перед кредитором за допомогою поруки

Під час процедури банкрутства кредитори, чий вимоги забезпечені порукою, нерідко намагаються задовольнити їх за рахунок поручителів. Подібні дії пов'язані з низкою правових питань, вирішення яких лягає тягарем на суди під час розгляду справ про банкрутство та арбітражних керуючих, на яких покладене, до певної міри, управління процедурою банкрутства.

Визначення мораторію

Почати, на нашу думку, слід з визначення поняття «мораторій» та механізму його поширення на відносини між поручителем та кредитором. Відповідно до ст. 1 Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» (далі – Закон про банкрутство) мораторій на задоволення вимог кредиторів – це зупинення виконання боржником грошових зобов'язань і зобов'язань щодо сплати податків і зборів (обов'язкових платежів), термін виконання яких настав до дня введення мораторію, і припинення заходів, спрямованих на забезпечення виконання цих зобов'язань та зобов'язань щодо сплати податків і зборів (обов'язкових платежів), застосованих до прийняття рішення про введення мораторію.

Аналіз цієї норми дозволяє дійти висновку, що мораторій характеризується: (1) правовими наслідками, які виникають у результаті його введення; (2) колом осіб, на яких поширюється дія мораторію; (3) колом вимог кредиторів, на які поширюється дія мораторію. При цьому останнє визначається як змістом самих вимог, так і періодом їх виникнення.

Часові межі, що стосуються вимог за зобов'язаннями боржника, на які поширюється дія мораторію, встановлені досить чітко: мораторій на вимоги кредиторів поширюється на зобов'язання, термін виконання яких настав до дня введення мораторію.

Щодо зобов'язань, на які поширюється мораторій, слід зазначити таке. У ст. 1 Закону про банкрутство сказано, що мораторій поширюється на декілька різновидів зобов'язань: грошові зобов'язання, що виникають з цивільних (господарських) правовідносин, зобов'язання зі сплати податків та зборів і заходи, що спрямовані на забезпечення виконання цих зобов'язань.

На кого поширюється мораторій

Говорячи про коло осіб, на яких поширюється поняття «мораторій на задоволення вимог кредиторів», слід взяти до уваги, що сама по собі норма ст. 1 Закону визначає виключно боржника як особу, на зобов'язання якої щодо кредиторів поширюється дія мораторію. Водночас, поєднавши суб'єктний критерій із критерієм змісту зобов'язань, на які поширюється дія мораторію, можна виявити неоднозначність твердження про поширення мораторію виключно на зобов'язання боржника.

Так, на практиці поручителі нерідко намагаються уникнути виконання своїх зобов'язань за договорами поруки на тій підставі, що проти боржника, за виконання зобов'язань якого поручився такий поручитель, порушено справу про банкрутство, а також введено мораторій на задоволення вимог кредиторів цього боржника в межах справи про банкрутство. Формальною підставою для такої позиції є те, що норма ст. 1 Закону про банкрутство, говорячи, що мораторій – це зупинення виконання грошових зобов'язань саме боржником, у дру-

Співвідношення поруки та мораторію у справі про банкрутство

гій частині дефініції вказує на те, що мораторій – це також: «...припинення заходів, спрямованих на забезпечення виконання цих зобов'язань та зобов'язань щодо сплати податків і зборів (обов'язкових платежів), застосованих до прийняття рішення про введення мораторію». При цьому друга частина дефініції не вказує на те, що зазначені заходи мають бути припинені саме боржником. Більше того, вона не містить жодних обмежень за колом суб'єктів.

Саме таким змістом дефініції мораторію на задоволення вимог кредиторів зумовлене існування думки про те, що це поняття поширюється як на боржників, так і на їхніх поручителів. Адже зазначена дефініція, наведена у ст. 1 Закону про банкрутство, не містить застережень щодо припинення заходів, спрямованих на забезпечення виконання зобов'язань, саме боржником. Ця ситуація, зокрема, знайшла відображення у справі за позовом ВАН «Державний експортно-імпортний банк України» до приватного підприємства «Русь», ТОВ «Виробничо-комерційна фірма «Кварт» про звернення стягнення на заставлене майно, яку Верховний Суд України розглядав 30 серпня 2005 р.

Досліджуючи можливість припинення зобов'язань поручителя у зв'язку з введенням мораторію на задоволення вимог кредиторів у справі про банкрутство, вважаємо за доцільне спочатку визначити, які саме зобов'язання можуть бути забезпечені порукою. Такими зобов'язаннями можуть бути: (1) грошові зобов'язання боржника; (2) негрошові зобов'язання (зобов'язання з поставки товару, надання послуги).

Беручи до уваги те, що за своєю дефініцією мораторій на задоволення вимог кредиторів поширюється на вимоги саме за грошовими зобов'язаннями боржника, у разі порушення справи про банкрутство боржника поручитель, який поручився за виконання боржником негрошового зобов'язання, не має підстав посылитися на

мораторій, оскільки останній не має зупиняти виконання негрошових зобов'язань, а отже, і впливати на забезпечення їх виконання.

Вимоги кредитора

Луччи далі, слід зазначити, що мораторій на вимоги кредиторів поширюється тільки на вимоги осіб, що є кредиторами в розумінні Закону про банкрутство. А цей документ розуміє поняття «кредитор» інакше, ніж його розуміє цивільне та господарське право. Зокрема, Закон про банкрутство встановлює кваліфікуючі ознаки для кредиторів, що значною мірою звужують коло

Під вимогами кредитора Закон про банкрутство має на увазі вимоги останнього щодо боржника за основним зобов'язанням і не поширює це визначення на можливі вимоги цього ж кредитора до поручителя, які випливають із забезпечення виконання основного зобов'язання

осіб, які визнаються кредиторами. До того ж статус кредитора надає особі визначений обсяг прав саме в межах справи про банкрутство. Так, ст. 1 Закону про банкрутство визнає кредитором юридичну або фізичну особу, яка має у встановленому порядку підтверджені документами вимоги щодо грошових зобов'язань до боржника, щодо виплати заборгованості із заробітної плати працівникам боржника, а також органи державної податкової служби та інші державні органи, які здійснюють контроль за правильністю та своєчасністю справляння страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування та інші види загальнообов'язкового державного со-

ціального страхування, податків і зборів (обов'язкових платежів).

Таким чином, під вимогами кредитора Закон про банкрутство має на увазі вимоги останнього щодо боржника за основним зобов'язанням і не поширює це визначення на можливі вимоги цього ж кредитора до поручителя, які випливають із забезпечення виконання основного зобов'язання. Відносини між кредитором за основним зобов'язанням і поручителем не є відносинами боржника і кредитора в розумінні Закону про банкрутство.

Іншими словами, мораторій поширюється виключно на вимоги осіб, які відповідають ознакам кредитора, переліченим у Законі про банкрутство. При цьому Закон визначає, що кредитором є особа, яка має грошові вимоги виключно до боржника. Тож наявність в особі статусу кредитора в межах справи про банкрутство не може обмежувати ці особи у правах відносно третіх осіб, у тому числі й у праві на позов до поручителів, оскільки мораторій на задоволення вимог кредиторів не має застосовуватись до таких прав.

У згаданому Рішенні ВСУ дійшов висновку про збереження за кредитором права звернення стягнення на заставлене майно майнового поручителя, визнавши за правотою підстав той факт, що предмет майнової поруки не є майном боржника і не входить до ліквідаційної маси боржника, тож на вимоги до майнового поручителя не може поширюватися дія мораторію, передбаченого Законом про банкрутство. Це обґрунтовано з непевним, однак зазначене Рішення досить чітко висвітлює позицію ВСУ щодо цієї проблеми.

Реєстр кредиторів

Погашення поручителем вимог кредитора до боржника, що перебуває у процедурі банкрутства, піднімає і проблему внесення змін до реєстру кредиторів. Адже поручитель, що виконав зобов'язання за боржника, стає його кредитором, що має знайти відображення в реєстрі кредиторів боржника.

Питання про можливість зміни реєстру кредиторів у межах справи про банкрутство неодноразово порушували як правничі теоретики, так і практикуючі юристи. Наразі ні Закон «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом», ні Цивільний та Господарський кодекси України не містять будь-яких обмежень щодо зміни реєстру кредиторів під час провадження у справі про банкрутство, зокрема, через уступку прав вимоги або внаслідок виконання поручителем своїх зобов'язань за договором поруки. Але не раз висловлювалася і думка про те, що необхідно заборонити зміну реєстру кредиторів, щоб забезпечити стабільність у процедурі банкрутства. Ця позиція, безперечно, має теоретичне підґрунтя.

На нашу думку, вирішуючи питання про зміну реєстру кредиторів, слід виходити з балансу інтересів первинного кредитора, який має можливість задовольнити свої вимоги шляхом реалізації вимог до поручителя, і необхідності забезпечити стабільність зборів кредиторів та комітету кредиторів, оскільки їхня чітко визначена, послідовна позиція є фундаментом процедури банкрутства.

Ярослав ТЕКЛЮК
радник АО «Василь Кісіль і Партнери»
В'ячеслав ПЕСКОВ
старший юрист
АО «Василь Кісіль і Партнери»